

alapján. Luckenbach is nemcsak topografikus, hanem egyúttal historikus csoportosítást is felvesz a művészettörténet tanításába.¹ Így a tanuló megtanulhatja a művészi formák syntaxisát.²

Vergilius a római történelem előhaladott volta folytán abba a helyzetbe juthatott, hogy költői eszméit, felfogását számos, adott konkrét eseménnyel megvilágíthatta. Azonképen, sőt még inkább lehetünk mi is hasonló helyzetben s a művészettörténeti fejleményekre visszatekintve képesek lehetünk — a költő módszerének szellemét követve — egy-egy művészeti ág és felfogás mibenlétét megállapítani.

JANICSEK JÓZSEF.

SZENTJÓBI SZABÓ A KATEDRÁN.

Irodalmunk egyik legérdekesebb korának, a 18. század végének mindenképen érdekes alakja Szentjóbi Szabó László, «az 1795. évnék egy torsója».³ Noha Kazinczy nem sokat tartott tehetségéről⁴ — és ennek a körülménynek a sajnálatos következménye ott van az életrajzi adatok hiányában és a kor véleményében egyként, — Batsányi és Verseghy mégis nagyrabecsülték őt és mindig szeretettel emlékeztek meg róla. Egyik-másik verse maig is népszerű maradt. Költészetének mesterkéletlen, naiv és kedves hangja meg — Kazinczy véleményének cáfolatául — irodalmunk történetében akkor is jelentőséget adna költőjének, ha korunk előtt egyébként teljesen ismeretlen volna.

Életéről alig tudunk valamit,⁵ és hosszú kutatásaink után is

der Laokoon Lektüre, Gymnasium 1896. 4—8. l. — V. ö. még a Nibelung-ének tárgyalásának és méltatásának szempontjait. Lehrpr. und Lehrg. 1893. 31. füz. 52—56. l.

¹ V. ö. Jahresberichte über höh. Schulw. 1897 (XI. évf.). X. 19. l.

² V. ö. Jahresberichte ü. h. Sch. 1899. XIV. 24. l.

³ L. Toldy Ferenc Szentjóbi Szabó-kiadásának (Pest, Heckenast, 1865.) az előszavát.

⁴ Rummy Károly Györgyhöz intézett egyik német levelében, amelyben Dayka Gábort úgy jellemzi, hogy «Ungarns lieblichster Dichter in allen drey Gattungen der magyarischen versification», — Szentjóbi Szabó Lászlóról így ír: (Széphalom, den 12. May, 1811.) «Ladislaus Szabó von Szentjób . . . gab seine Kólteményes Munkái Pest, 1791, seite 134. heraus. Unweifes produkt der jugend».

⁵ L. Puky Istvánnak Kazinczyhoz intézett levelét. (Gesztely, 1805. márc. 23.) «Kiket az a' kötél kötött Csokonaihoz, a' mellyel mi egymás iránt voltunk, . . . érzékenyen vennék, 's kárhoztatnák a' véllé edjütt élt

igen kevés adatot sikerült összegyűjtenünk. Mégis eleget ahhoz, hogy azokat költeményeiből kiegészítve, a költő egyéniségének valamely képét nyerjük. Ez a kép, amelyben Van Dyck kedves, meleg fénye mellett a spagnoletto szürke árnyékolása sötétlik, szeszélyes, néha lányosan gyöngéd, néha férfiasan erőszakos embert mutat. «A' szerentse' áldozatá»-nak mondja magát,¹ és csakugyan az is: a sorsával sohase tudott szembeállni, úgy élt, ahogyan az hányta-vetette. Legnyugalmasabb évei azok voltak, amelyeket tanítói, majd a tanári pályán töltött.

Hogy került erre a pályára, azt ma biztosan megállapítanunk nem lehet. Természete, úgy látszik, eleinte a papi pályára vonzotta. Hogy mi előzte meg ezt a pályaválasztását, hol és milyen körülmények között töltötte gyermekkorát, arról alig szól verseiben. Itt-ott találunk csak egy-egy vonatkozást: ²

Ó mint örültem lelkembe
Ha fészekre akadtam
Mint vert szívem kebelembe
Ha másnak mutathattam!

Melly megelégedtem velem
A' sárga libák körül!
Semmi Király Fejedelem
Illy igazán nem örül!

Ha gólyákat véletlenül
Láttam hogy kelepelnek,
Melly kibeszélhetetlenül
Örvendtem e' jó jelnek!

Gyermekségem' víg reggele
Sok kedves tavaszaim;
Véletek lessz lelkem tele,
Míg el-múlnak napjaim!

De ez is csak néhány reminiscencia földézésé, amely újból a falu életét juttatja eszébe. Az első biztos és pontosan megállapítható adat, amely költőnk életéből ismeretes, a debreceni kollégiumba vezet

embereket, töllök megtagadván olly izletes Versellő személyes esmeretét, hogy ha csak annyit lehetne rólla tudni, mint a' szerentsétlen Szabó László-ról is, — hogy élt.

¹ Lásd «A' kívánság» c. idilljének végsorait Ed. princeps (Pest, 1791.) 92. lap.

² Lásd «A' tavasz» c. költeményét ugyanott 45—47. l.

bennünket. Tudjuk, hogy ide 1783. május 2-án iratkozott be diáknak.¹ Teológiát akart végezni. Akik Szentjóni Szabó Lászlóval foglalkoztak — édes-kevesen — mind azt tartják, hogy a papi pálya legjobban illett lelkületéhez. Annak a csöndes, békeszerető, a falusi életnek részben csak képzelt örömei után vágyódó embernek, aki költeményeiből — és csak ezekből — megelevenedik előttünk, bizonyára kedvére volt volna ez a pálya. A körülmények azonban úgy alakultak, hogy közel a célhoz ezt a pályát is, mint később több mást, el kellett hagynia; Nagyváradon tanítói állást fogadott el. — Úgylehet, szegénysége készítette erre a lépésre. Erre vall Kazinczynak egyik megjegyzése,² hogy költőnk atyja elszegényedett nemes volt. Ebben az időben talán különösen sanyarúvá vált a helyzete,³ mert a lelkészi pályáról végleg lemond és nem úgy, mint Csokonai vagy Arany János,⁴ akik tanulmányait azért hagyják abba, hogy a továbbtanuláshoz anyagi eszközt szerezzenek, — hanem végleg a tanítói pályának akarja magát szentelni.

Ez időben Nagyváradon is «nemzeti iskola» van, amelyben épen ekkoriban elrendelik a német nyelv kötelező oktatását. Jellemzően írja Bánóczy József:⁵ «Mária Terézia rendelte el Magyarországon a népnevelés szervezését. Meghagyta, hogy a német vidékeken tanuljanak magyarul és szlávul, a magyar vidékeken németül és szlávul. Ezeket az iskolákat elnevezte azután Nemzeti iskoláknak. Egy régibb író mondá egyszer: akkor írtak lovagregényeket, mikor senki sem hitt többé a lovagkorban és akkor építenek templomokat, midőn a vallásos érzet van veszendőben — Mária Terézia nemzeti iskolákat alapított». — II. József is csak ilyen szellemben folytatta anyja munkáját. És egyik ilyen iskolájához kerül költőnk is tanítónak. 1786-tól, valószínűleg ennek az évnek őszétől kezdve működött itt, a nagyváradi iskolánál, három éven át.

Kenyere tehát volt költőnknek. De sem ez a körülmény, sem

¹ *Balogh Ferenc* levéltáros úrnak hozzánk írt szíves értesítése szerint.

² L. *Kazinczy* jegyzetét Szirmay Antalnak «Jacobinorum Hung. Historia. 1809.» című könyvében, az Aigner-féle kiadás (Budapest, 1889.) 96. lapján.

³ Később, úgy látszik, megint jobbra fordult a helyzete, mert arisztokrata körökbe járt; elítéltetések pedig a kir. ítélőtábla és a hétszemélyes bíróság halálra és *jószágvesztésre* itéli.

⁴ L. *Gyulai Ágost dr.* «Csokonai a katedrán» és «Arany János tanító pályája» c. értekezéseit a László-gimnázium 1900—1901., illetőleg 1899—1900. évi programjaiban.

⁵ L. *Bánóczy József*, Révai élete. Budapest, Akadémia.

pedig helyzete nem elégtette ki őt. Hiszen hiányzott neki, ami első-sorban és legfőbb vágya volt, a falusi élet. Ezt sóhajtozza vissza idilljeiben és költeményeiben leginkább. Legfőbb boldogsága az iskola kertje volt.¹ Idevonul vissza olvasmányaival, amelyeket leginkább barátai küldenek neki. Mert csakhamar élénk levelezés támad közte, Aranka, talán Verseghy — és mindenesetre Batsányi között.²

Mindennek ugyan ma alig van nyoma és csak sejtjük, hogy levelezett Kazinczyval, Döbrenteivel, Baróti Szabó Dáviddal és Ráday Gedeonnal is. Ezt azonban csak egy-egy megjegyzés miatt, vagy a meleg hang miatt gondoljuk így, amellyel ezek részben évtizedek múlva is Szabó Lászlót emlegetik. — Élénk irodalmi munkásságot is fejt ki. Eleinte a Magyar Muzában és a kassai Magyar Museumban is, — ez utóbbiban valószínűleg azért, mert itt legkedvesebb barátjáé, Batsányié a hegemonia. Mindenesetre ezekre az évekre tehetjük Szabó költeményei nagy részének, idilljeinek és Gellért-fordításának keletkezése idejét. Mert ezeknek főkarakterisztikuma a falusi, csendes élet utáni vágyódás. Ezekben újra átéli gyermekségét — és minden reménye, hogy öregkorát majd falun töltheti.³

De nemcsak a műzsának, hanem a társaságnak is él. Ismeretsegei széles körökre terjednek. Ha érkezése van, szívesen kirándul barátaihoz, Haller János grófékhoz, vagy a Dobozy-testvérekhez. Ez utóbbiakkal élénk levelezést folytat,⁴ a Haller grófleányokkal azoknak telegdi szőlőjében töltött szüretét pedig többször megénekelte.⁵

¹ L. «A' kert Nagyváradon» c. idilljét: Ed. princ. 100. l.

² L. *Batsányinak* «Hazafiúi aggodás: Levél Szentjóbi Szabó Lászlóhoz c. versét a Toldy-kiadásban. (Pest, Heckenast, 1865.).

Ó te! ... kiben végtére ...
 ... elszánt, hí társra, s barátság
 Tisztiben a legjobb, legigazb emberre találtam:
 Mint vagy, drága Laczim? ...
 Ime! barátodnak bús szíve sohajtoz utánad!

³ L. «A' kert Nagyváradon» c. idilljében: «— Jó Isten! mikor jön-el az az idő, hogy a' tsendes magánosságnak karjai között, kertem' fáinak árnyékába nyugodván, éljek az élet' gyönyörűségével, és tégedet, a' te munkáidba imádjalak.

⁴ L. «Dobozy Mihályhoz» c. gyönyörű versét:

Hidegen fúznak a szelek
 Dér szokott jární éjjel,
 Sárgulnak a falevelek,
 Misú! s' hullanak szélyel

Ed. princ. 43. l.

⁵ L. «A nagy szüret Telegden» és «A' bús puttonos» c. verseit.

Megvolt tehát az állása, amelyből megélhetett, a megfelelő társasága és minden nemesebb szórakozása. Elégedett azonban mégsem volt. Mert azonkívül, hogy — mint már említettük, — egyre falura vágyott, a tanítás sem volt egészen kedve szerint való.¹ Úgy látszik az egész csak foglalkozás volt neki, amelyből megélhetett, — és egyéb semmi. Nem volt kárpótlás, hogy diákévei után most szülőmegyéjébe térhetett vissza, ahol talán felújíthatta családjának régi ismeretségeit.² Persze még erről sem tudunk semmi biztosat. Szentjóni László levelezésének ma olyan jelentéktelen részét ismerjük, hogy ebből nem alkothatunk magunknak fogalmat azokról a körökről, amelyekkel érintkezett. És, sajnos, ezekkel a levelekkel lappanganak a bennük mindenestre megvolt adatok arról, hogy tanítása hogy-mint ment, kik voltak a tanítványai, érdeklődött-e irántuk, foglalkozott-e velük? Arany Jánosról sok ilyen adatunk van, Daykáról poros akták, Csokonairól saját versei őrzik pädagogiai pályájuk emlékeit. Szentjóni Szabóról édeskeveset, vagy épen semmit sem tudunk. Egyetlen reményünk e tekintetben, hogy valamikor, talán családi levéltárakból előkerülnek még³ jó barátaihoz írott levelei. Ezekből világosság derül majd a nagyváradi évekre is. Ma meg kell elégednünk, ha tudjuk, hogy ezek voltak költőnk legboldogabb évei, itt írta legszebb lírai alkotásait, amelyek nevét is legtovább őrzik. Talán ha Nagyváradon maradt volna, élete folyása

¹ L. a már többször idézett «A' kert N.-Váradon» c. idilljében: «Gyakran midőn iskolai porral el-telvéen békességes tőrésemmél tusakodnám, az ablakon tekintek ki; és a' fél-eleven természetnek látása megvidítja az én lelkemet».

² Kazinczy adatával (l. 410. 2. jegyzetet) ellentétben, Nagy Iván semmit sem tud nemes Szentjóni Szabókról. Szabó Mihály ottományi ev. ref. lelkész úr hozzánk írt szíves értesítése szerint, tudtával azon a vidéken ma nem élnek Szentjóni Szabók. Véleményünk szerint azonban Kazinczy nem tévedett, — mert költőnk valószínűleg régi nemesi családja által jutott előkelő ismeretségeihez, amelyeknek igen sok hasznát vette. De nemessége mellett szól prédikátuma is, amely nem csak születése helyét jelzi — hiszen Ottományon született — hanem tényleg nemesi előnév, amelyet nem csupán megkülönböztetésül használ. — Kazinczy ellenben a «Pályám emlékezeté»-ben csakugyan Ottományi Szabó Lászlónak mondja egy helyen költőnköt.

³ Dézsi Lajos dr. sorai («A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól» Budapest, Athenæum, 1904. 9—12. l.) csak megerősítenek reményünkben: «Sok van még olyan, ami felfedezhető. Csak rendszeresen kell átkutatni a hazai és külföldi könyvtárakat... Nem akarok ábrándképet festeni... de sok olyan becses irodalmi emlékünknél van, mely valahol lappang, melynek elő kell kerülni».

másképen alakul és ma szebb helye volna irodalmunk történetében, mint amilyent így kijelölhetünk neki.

Időközben azonban olyasmi történt, ami Szabó életén is nagyot változtatott. II. József, a helytartótanácsnak 1787. február 20-án kelt, 7470. sz. a. kiadott rendelete által a magyarországi gimnáziumban is a németet tette a tanítás kötelező nyelvévé. Ezért sok intézetben új tanárokat kellett alkalmazni, mert a régiek nem tudtak németül. Ilyen intézet volt a nagybányai gimnázium is, amely eddig a minoriták vezetésével működött. Most a minoriták nagy része eltávozott Nagy-Bányáról és a város a megüresedett állásokra pályázatot hirdetett. A tanároktól csak azt kívánták, hogy feddhetetlen előéletűek legyenek és a budai vagy a pozsonyi tanárvizsgálaton helyüket megállják. — Ezeknek egyike, valószínűleg a budai előtt Szabó László is sikeresen megfelelt, mert az 1789-ben, elsőként kinevezett tanárok között már az ő nevét is olvassuk.¹ Ehhez az álláshoz is nagy segítségül volt némettudása:² de előkelő ismeretségeinek is sokat köszönhetett, mert ő a legfiatalabb volt a kinevezett tanárok között.³

1789. őszén már Nagybányán van es rövid ideig, nem egészen egy tanéven át, itt is marad. Helyzete itt nem volt olyan jó, mint Nagyváradon. «A város — írja Morvay⁴ — sohasem tudott ezekkel a világi tanárokkal megbarátkozni, mivel őket a germanizálás tevékeny erőinek tekintette, — s ezáltal a tanárok állapota nem volt ked-

¹ L. *Morvay Győző*, «A középoktatás története Nagybányán.» Nagybánya, 1896. Molnár Mihály nyomt. 272. l.

² Költőnk a *németen* és természetesen anyanyelvén, a *magyaron* kívül jól tudott *latinul*, (lefordította Ovid. Trist. IV. 6. — l. ed. pr. 13. l. —, Horatii Carm. II. 10. — l. u. ott a 37. l. — és Seneca néhány mondását versben, — l. Kazinczynak «Szentjóni Szabó László maradványai» c., a Nemz. Muzeumban levő kéziratát) és *görögül* (fordított is az II. 24. énekéből egy részletet. L. ed. pr. 23. l.) Úgy látszik, *franciául* is tudott. Halálos ítéletében ugyanis (L. «Sententiæ . . . contra criminis læsæ maiestatis seu perduellionis reos latæ». Pestini 1795. Typis Jun. Michaelis Landerer de Fűskút. N. Muz. könyvtára, Hung. j. 2^o1035.) azt olvashatjuk, hogy: «Mense deinde Julio Josephum Hajnoczy popularem quemdam Catechismum, Le Montagne dictum, sibi prælegisse, eundemque cum alio Aeconomico Catechismo, quem in Hungaricam linguam vertendum commentaverat, . . . etc. etc. . . exhibuisse.» — Költőnk tehát őt nyelven legalább is értett; magyarul, németül, latinul és talán franciául beszélt is.

³ *Morvay* id. művében azt írja, hogy az alkalmazott tanárok kora 23—45. évig terjedt. De, még ha a 23. adat Szabóra vonatkozik, akkor is téves, mert ő ekkor csak 22 éves.

⁴ Id. művének 49. lapján.

vező.» — Ehhez járult, hogy Szabó vallásilag is el volt a többiektől különítve,¹ — másrészt meg, hogy elszakadt azoktól az ismerőseitől, akik Biharban eddig társaságát tették. Kinevezése sem volt végleges.

Anyagi helyzete eleinte talán javult — és ez a körülmény, meg új állásának előbbkelősége készíthette ennek elfogadására. Sokáig azonban az anyagi helyzet javulása sem tartott. 1790. február 20-án, épen három évvel annak a rendeletnek a kelte után, amelynek költőnk is állását köszönhette, meghal II. József. Költőnk nem felejtette el, mivel tartozik neki. Talán a korona hazahozatala fölötti öröme, a közlekedés is hozzájárult annak a versének a hangulatához, amelyben háláját lerója és amelyben epitáfium alakjában így énekel:²

Az emberi nemnek igaz hív szolgája
A' köz szeretetnek tüköre 's példája,
Ki a józan elme' 's böltsesség ösvényén,
Segíteni kívánt népei' törvényén:
De kinek szándéka 's minden fel-tétele
Szerencsétlenné lett, 's el-múlt együtt vele,
Ki nagyokat akart, 's többre nem mehetett,
Mint-hogy bús éltének szegény! véget vetett,
Ki életét hamarabb fel-áldozta értünk,
Mint benne egy igaz Jól-tévőt esmértünk.
De még-is nagyobb volt az egész Szábadnál,
Nézd, utazó! Jósef fekszik itt lábadnál!

Az új király, II. Lipót 1790. június 6-ára Budára országgyűlést hív össze. Szentjóni Szabó László erre szabadságot kért és azután a diétára utazott.³

Szabadságsége alatt a helyettesítésre bizonyára neki is levonták havi fizetésének a felét. Ezért mondtuk, hogy anyagi állapotának javulása rövid ideig tartott. — A gimnáziumba többé nem tért vissza. Úgy véljük, a kapott szabadság a tanév végéig, julius végéig tartott, azután végkielégítéssel elhagyta, végleg, a pädagogiai pályát.

Nyugtalan sorsa a jogi pályára vetette. Új tervekkel, eszmékkel

¹ Szabó tudvalevőleg ev. ref. volt. *Morvay* pedig azt írja id. műve 240. lapján «Az alkalmazott tanárok legnagyobb része római katolikus volt. *Egy* református vallásúról is tesznek említést.» — Ez csak költőnk lehet.

² Ed. princ. 83. l. «Második József halálára».

³ Úgy hisszük, téves *Morvay*nak (id. műve 256. l.) az az adata, hogy költőnk «a *pozsonyi diétára utazott*». II. Lipót az országgyűlést Budára hívta össze és Szabó tán ide utazott.

ment Budára, az országgyűlésre, amelyek azonban teljesezésbe nem mehettek.

A Nagybányán töltött rövid időről adatokban tehát többet tudunk, mint a nagyváradai három évről. Azt is tudjuk, hogy a retorikai osztályt tanította, mert Batsányi 1791-ben is avval dicsekszik Aranka György előtt,¹ hogy folyóiratának munkatársa «Szentjóni Szabó László is, néhai *rhetorices* professor Nagybányán.» — A pedagógus Szentjóni Szabót azonban ebből az időből sem ismerjük. Azt hisszük azonban, hogy ha levelei előkerülnek, ezekből kitűnik majd, hogy költőnk *nem* volt pedagógus. Gyermekneveléssel aligha törődött, az iskola teher, állása pedig robot volt neki, amelyet el kell végeznie, hogy megélhessen. Mert különben nem hagyta volna ott olyan könnyű szerrel a katedrát, mint azt megcselekedte és nem igyekezett volna attól mielőbb megszabadulni.

Oktatásunk története tehát semmit sem köszönhet Szabó Lászlónak. — Igaz, hogy ez sem költőnk hibája, mert nem született pedagógusnak és csak kényszerűségből lett azzá. De ha a katedra méltóságát nem emelte is, Szabó és általa a magyar irodalom annál többet köszönhet a katedrának. Szentjóni Szabó a nagyváradai nyugalmas éveket, irodalmunk pedig Szabónak legszebb lírai alkotásait. Ezeknek létrejöttét a tanítói állásának köszönhetjük, amely békén és udvariasan megtúrta maga mellett a múzsát is.

Költőnk egyízben még vissza akart térni a tanári pályára, de ez a kísérlete hajótörést szenvedett.²

GÁLOS REZSŐ.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

— **Rajztanárok nagygyűlése.** Junius 1—4. napjain rendkívüli érdeklődés között és igen gazdag programmal folyt le Budapesten a rajztanárok idei nagygyűlése. Az érdeklődést megmagyarázza az a nagy forrongás, ami a rajzoktatás célja és módszere körül nálunk is már évek óta mutatkozik s a rajztanárok taborát két erős pártra osztja. Bár a pártszenvedély kölcsönösen «vaskalaposoknak» és «módszertele-
neknek» nevezi a két pártot, de az elfogulatlan szemlélő csupa hala-

¹ L. *Batsányi* levelét Aranka Györgyhöz, Batsányi munkáinak id. kiadásában.

² Lásd Szentjóni Szabó levelét Kazinczyhoz (Nagybánya, 1792. szeptember 15.).